

# (O)N VRIJHEID DOORGEVEN

## Serie Verwachting en bevrijding

Ergens eind jaren negentig zong ik in het koor van de Amsterdamse studentenekklesia, en in een kerstdienst klonk een tweeregelig lied dat ik nooit vergeten ben. Een dichtregel van Achterberg:

*Maar een geboorte is niet meer te stuiten, hoe ook de wolf verslindt het lam.*

Die zin, dát is advent. Nu. In onze tijd. Advent is niet meer de gezellige bezinnende periode waarin we geloven dat we er bijna zijn, bij die toekomst waar we naar uitzien, die vrede en gerechtigheid wereldwijd. Maar daarin zijn wij niet de eersten. Advent en kerst is veel vaker gevierd en doorleefd in grimmige tijden, in situaties van oorlog en uitbuiting, in slavernij. Juist dan licht de betekenis misschien wel op.

Deze adventsperiode maken we het hier stil en steken elke week een kaars op om onszelf af te stemmen op de diepe laag onder het verhaal van de jonge vrouw die zwanger was en zong van haar visioen van een wereld waar machthebbers van hun tronen gestoten zouden worden door de grootste kracht die er is: de liefde van de eeuwige.

*Een geboorte is niet meer te stuiten, hoe ook de wolf verslindt het lam.*

De inspiratie vanuit de theologie van bevrijding is vanuit Latijns Amerika uitgewaaierd naar allerlei groepen en plaatsen waar onderdrukking het leven in volheid beknotte. In deze traditie heeft pedagoog Paulo Freire een bijzondere plaats. Hij werd geboren in 1921 in Recife, Brazilië, in een middelklasse gezin dat in de crisisjaren rond 1929 in armoede terecht kwam. Hij maakte honger mee en legde op zijn elfde (!) een gelofte af: hij wilde zijn leven wijden aan de strijd tegen de honger, aan de strijd voor hen die hongerden. Na een rechtenstudie ontdekte hij dat het recht vooral het belang van de bezitters diende en onderdrukkend was voor bezitlozen. Hij werd leraar en professor in de geschiedenis en filosofie van de pedagogie.

Ook in opvoeding en onderwijs zag hij hoe het belang van de bezitters gediend werd. Hij was een heel goede waarnemer, ook door zijn eigen ervaringen. In onderwijs storten we de kennis en de culturele waarden van de bezitters in de armen, die daar niks mee kunnen. Ze ervaren vooral hoe hun eigen woorden, hun eigen verhalen en cultuur onwaardig is. En de kennis die hen wordt aangereikt 'om hun eigen lot te verbeteren', leren lezen, leren rekenen, die bleek niet te beklijven.

Freire heeft gezocht naar een andere benadering die begint bij het zien en tevoorschijn roepen van die eigenheid van de mensen, hun levenswijze en gemeenschap. Daar waar dat lukte ontstond revolutie: mensen gingen kracht ervaren om op te staan en een andere orde te bewerkstellingen waarin iedereen waardig was. Hij benadrukte dat deze bevrijding ook de bezittende klasse ten goede kwam. Toch kun je je er vast iets bij voorstellen, dat dit schuurde met de heersende klasse in de samenleving en in de kerk. In die kringen waren de mensen uit sloppenwijken dom en lui. Ze wilden niet leren en niks van hun leven maken. Op zich geen vreemde conclusie, gezien de feiten.

Wat Paulo Freire deed resoneerde met de ervaringen van theologen en missionarissen die met arme boeren Bijbelverhalen gingen lezen. De identificatie met de gemarginaliseerden, de verhalen over bevrijding uit slavernij, de tirades van profeten tegen koningen die deden wat de Eeuwige niet aanstond. Dat soort verhalen. En die van de uittocht, de weg naar vrijheid, naar verlossing. Het beeld van een samenleving van gerechtigheid en vrede, waarin gemeenschappelijkheid voorwaarde is voor menswording. Dat inspireerde en bracht mensen in beweging.

Onder andere door boeken van theoloog Gustavo Gutierrez kon dit gedachtengoed van de bevrijdende boodschap zich wereldwijd verspreiden. Daardoor gingen ook de Latijns Amerikaanse bisschoppen er achter staan en riepen op vooral te luisteren naar 'naar de stille klacht die opklinkt van miljoenen mensen, die samen het hun zielenherders smeken om een bevrijding die nergens voor hen wordt gevonden (Latijns Amerikaanse bisschoppenconferentie 1968 in Medellin, over armoede)

*Een geboorte was niet meer te stuiten*

Er kwam een proces op gang. Een stille stem werd een gehoorde stem, werd een gemeenschap die van zich liet horen. (De conferentie van 1979 in Puebla heeft daaraan toegevoegd dat deze roep 'misschien toen wel een stille klacht leek, maar inmiddels luid en duidelijk klinkt, steeds toenemend in volume en intensiteit, en met een dreigende ondertoon.') Het kopiëren van de bevrijdingstheologie door westerse landen heeft geen nut, aldus Gutierrez. Je moet gaan luisteren en de verhalen herlezen. Zien wat je niet meer kunt zien door de belangen die aan een bepaalde uitleg zijn gaan plakken. Andere mensen vragen om mee te lezen en hen uitnodigen om te vertellen welke vragen en ervaringen het bij hen oproept.

In de tijd van deze inzichten ontstond ook de Dominicus in haar nieuwe gedaante. De banken werden verplaatst. Er kwam een team van predikers die verschillende perspectieven inbrachten, meerstemmigheid. Bijbelse leerhuizen met serieuze Bijbelstudie en nieuwe vragen werden georganiseerd voor iedereen die interesse had.

Waar staan we wat dat betreft nu? Twee jaar geleden werd ik bevraagd door een van jullie. Dat ging ongeveer zo: Jij komt zeker uit een middenklasse gezin? “Ja, dat klopt, waaraan merk je dat”, vroeg ik. Omdat jij zo gemakkelijk het woord neemt. Dat vind jij heel vanzelfsprekend. Veel anderen hebben al vroeg geleerd om hun mond te houden, om te twijfelen over je eigen inbreng”. Een confronterende ontmoeting, waar ik tot op vandaag dankbaar voor ben.

In datzelfde spoor ontdekte ik dat ik vaker om mij heen keek voor ik mijn inbreng deelde. Daarbij leerde ik dat mensen hun stem niet laten horen omdat ze geen taal hebben meegekregen, of daar onzeker over zijn. Als je met mensen een dialoog wilt organiseren of een goed gesprek is dit belangrijk: want als je een brug wilt bouwen tussen mensen die een ongelijke beginsituatie hebben, dan wordt die brug al snel een glijbaan.

### *De wolf verscheurt nog steeds het lam*

Dat doen we hier in de liturgie: we lezen, overwegen betekenissen en zingen onze ziel tevoorschijn. Voor onszelf, met elkaar. We scheppen ruimte, voor ontmoeting en tegenspraak. Als wij in deze traditie staan, deze Bijbelse traditie waarin we het spoor van de Levende volgen, dan is ieders stem belangrijk. We kunnen niemand missen, en niemand zou naamloos moeten blijven.

In onze samenleving valt me op hoeveel mensen zoeken naar een vrijheid in geborgenheid. Ik hoor dat op de scholen waar ik voor mijn werk kom. In verschillende interviews, podcasts, documentaires hoorde ik jonge mensen vertellen hoe ze niet kunnen leven in deze prestatie maatschappij, dat hun ziel niet in het onderwijs en het werkende leven past. Een van hen, Katie Jansen vertelde in een interview hoe ze na twee burn-outs, een tussenjaar en drie studiewisselingen concludeerde dat juist haar ‘mislukkingen’ haar de ervaring gaven dat de echte werkelijkheid overvloedig is – en dat schaarste vaak kunstmatig wordt gemaakt door markten, belangen en het exploiteren van onze angst. We worden voortdurend bang gemaakt en daardoor komen we niet toe aan een leven in vrijheid.

Dat soort stemmen nodigt uit om eens anders te kijken, van perspectief te wisselen en tegen de stroom in te zwemmen. Zo las ik ook het verhaal van een psychiater die betoogde dat jongeren die uitvallen niet ‘het probleem’ zijn. Er is iets mis in hoe we de samenleving hebben ingericht. De psychische problemen die mensen hebben zijn misschien wel een gezonde reactie op een zieke samenleving. Voor mij is die gedachte niet meer te stuiten, hoe hard belanghebbende partijen ook proberen ons in hun denkschema’s te houden.

Bevrijding begint bij oprechte interesse in de ander, in gesprek komen, uitgenodigd worden om de diskwalificatie in jezelf op te heffen. Ze opent dialoogruimte, waarin we gelijkwaardigheid kunnen leren. Woorden worden daden – en daden worden woorden.

Het verhaal van de eerste christelijke gemeenschap wijst ons die weg van wijsheid: in delen en gemeenschap zit onze bevrijding van angst voor de ander en voor onze eigen onwaardigheid. God heeft ons al gezien en fluistert in ons hart dat we lief zijn en net als ieder ander, onmisbaar voor de grote bevrijding die zij ons voorhoudt. Die gedachte is niet meer te stuiten, hoe hard de autocraten en populistten dat ook proberen.

Daar komt de vreugde van deze derde advent: “wij zullen het duister verjagen, eindelijk bevrijd zijn misschien”. En daarbij hebben we niet alleen ons eigen belang voor ogen, maar ook dat van alle pasgeborenen, of kinderen die nog geboren mogen worden.

Marcel Elsenaar